

OBLIČJE PTUJA

Iz predavanja v ptujskem gledališču 28. maja 1926.

F r. S t e l e

Vsako mesto, vsaka človeška naselbina ima svoje posebno lice, svojo fiziognomijo. Naj je še tako sorodno drugemu po svoji legi in po slogu svojih stavb, ima vseeno v svoji zunanjsčini in notranjsčini nekaj, kar je le njemu lastno, neko osebno značilnost, ki ni materialnega značaja, nekaj, kar je sorodno človeškemu značaja in naturelu in kar je v širšem pomenu to, kar imenujemo ozračje in kar ni nič drugega kot prenos teženj človeške osebnosti na materijo, katero je človek oblikoval, s katero je v ozkem stiku živel ter ji s tem dal tisti pomen in tisto vsebino, ki se drži vsega, pri čemer je udeležen človeški duh, naj je to umetnina ali zadnji najskromnejši predmet vsakdanje rabe. Čim jačja je izžaritev človeškegažitja in bitja v danem okolju, tem večjo vrednost za naše duševno življenje imajo njegovi predmeti.

Ptuj ima takih nematerialnih vrednot v obilici: Ako ga opazujemo od zunaj, nas privlači, ker vse, kar vidimo, govori o važnem torišču človeške zgodovine in sodobnega življenja; če ga pogledamo od znotraj, se ta privlačni čar korak za korakom večja, jača in nas zaplete v svoje mreže, tako da nemoteno uživamo, kakor pred umetnino, ko smo preko formalnih zaprek doživeli njeno jedro. Tako doživetje pomeni doživetje miljeja, osredja, krajevnega razpoloženja.

Tisočletja so izklesala bistvene poteze tega Ptuja, ki ga danes vidimo, doživljamo kot ljudje s srcem za umetnost in starino in v katerem živimo kot zadnji člen nepretrgane verige rodov od neznane prastarine.

Glavni elementi fiziognomije današnjega Ptuja so: 1. njegova lega, 2. rimsko kulturno središče, ki je stalo tod, 3. srednjeveški Ptuj in 4. novi Ptuj.

Važnost in lepota lege za ptujsko mestno obličje sta izven diskusije in vsakemu, ki je kedaj občudoval sliko mesta iz daljave, evidentni. Ravno naravni položaj omogoča tisto nad vse učinkovito grupacijo glavnih arhitektonskih skupin, brez katere bi Ptuj ne bil Ptuj in brez katere bi sorazmerno majhno mesto ne učinkovalo velikopotezno monumentalno. Oporišča grupacije so dominikanski samostan, župna cerkev z mestnim stolpom in grad, ki je obenem krona mesta, nepričakovano bogat završetek cele strogo zaključene kompozicije.

Koliko govori skozi sedanjo mestno sliko rimska Poetovio, še ni zadostno ugotovljeno, vendar je nedvomno pravilna domneva prof. B. Sarie o kontinuiteti nekih potez Poetovije do današnjih dni.

Srednjeveški Ptuj je pa še danes os in podlaga vsega arhitektonskega, umetnostnega in miljejskega bogastva Ptuja. Stari Ptuj, ki se že v zunanaji sliki določno loči kot posebna skupina iz celote današnjega mesta, obsega ono ozemlje, ki je bilo v srednjem in pozneje ponovno na začetku novega veka obdano z ozidjem in je tako dobilo zaključeno, organsko obliko, kakršno so sploh imela srednjeveška mesta v primeri z današnjimi, ki šele dobivajo svoje organske poteze. Srednjeveško ptujsko mesto je tipično srednjeevropsko mesto, za katerega arhitektonsko, prometno in

funkcijsko kompozicijo je merodajen teren, na katerem stoji, in prometna pot, ki preko njega vodi. Grič in pobočje tega griča, padajoče k mimo tekoči reki, je torišče naselbine. Glavne prometne žile so dane po geografskih predpogojih: glavna ulica pod gradom, vzporedna toku reke, ter druga ob produ ali mostu več ali manj pravokotna nanjo; vse druge prometne poti so internega pomena, samo za notranje zveze. Gornja cesta, ki danes ni več glavna za promet z daljšo okolico, je ostanek nekdanje od rimskih časov obstoječe glavne ceste. Spodnja se uveljavlja zaradi mostu na Bregu. Srednjeveška meščanska naselbina misli vsaka tudi na obrambo in sama po sebi se poda omejitvev napram zunanjemu okolju po črtah, kjer se je lahko braniti. Po tej črti je postavljeno obrambno ozidje, ki na zunaj omejuje mesto po slučajni terenski črti brez stremljenja za tem, da bi ta oblika imela pravilen obris, kakor so ga imele rimske naselbine. Ta okvirna črta srednjeveškega mesta je v Ptujju še danes, kljub temu, da ozidja po večini ni več, popolnoma jasna in soodločilna za sodobno obličje mesta: Grad, ki je vzvišen nad mestom, kot predstavnik gospodarja zemlje in obenem kot jedro obrambe in pod njim selišče meščanov sta dva bistvena elementa te naselbine. Meščanska naselbina ima zopet svojo funkcijsko logiko, osredotočuje se pri mestnem zastopstvu, čigar simbol je mestna hiša, in pa tržišču, ki je v Ptujju od nekdaj ob mestnem stolpu, na kar kaže tudi tam postavljeni Orfejev steber, ki je služil kot sramotni steber, pranger. Vsi ti bistveni elementi srednjeveške naselbine so še danes živi in tudi za bližnjo bodočnost ne bodo odmrli.

UMETNI

L

E

D

iz pitne vode
se dobiva v
MESTNI
KLAVNICI
na licu mesta po 3 din
kos (12:50 kg)

Zadnji element sedanje fiziognomije mesta pa je *novi Ptuj*, ki se je do sedaj precej neorganizirano razlil okrog starega jedra, katero polagoma ogroža z novimi elementi, ki jih vsebuje, posebno z industrijo. Do sedaj se ta borba v Ptujju vrši še dosti obzirno, nedvomno pa je, da novo destruktivno vpliva na čar starine in predstavlja toliko časa resno nevarnost zanj, dokler se ne najde tista rešitev, ki bo zadovoljila obe stališči.

Poudarjam končno, da je Ptuj, kakršen je še sedaj kot skupnost, sam na sebi izredna vrednota, katere pomen se ravna umetninskemu pomenu.

* * *

LJUBLJANA LETALCEM

Med dragocenimi in krasnimi darili za zmagovalce na letalskem mitingu je zaradi svoje velike umetnostne vrednosti zbuvalo posebno zanimanje in občudovanje darilo ljubljanskega župana dr. Jura Adlešiča, ki je spet dokazalo visoko stopnjo našega mesta v estetskih zadevah. Gotovo mestno županstvo ljubljansko z izbiro svojih daril prednjači vsem jugoslovanskim mestom in daje tudi raznim organizacijam ter zasebnikom najlepši zgled, kakšna darila je treba dajati ob slovesnih prilikah.

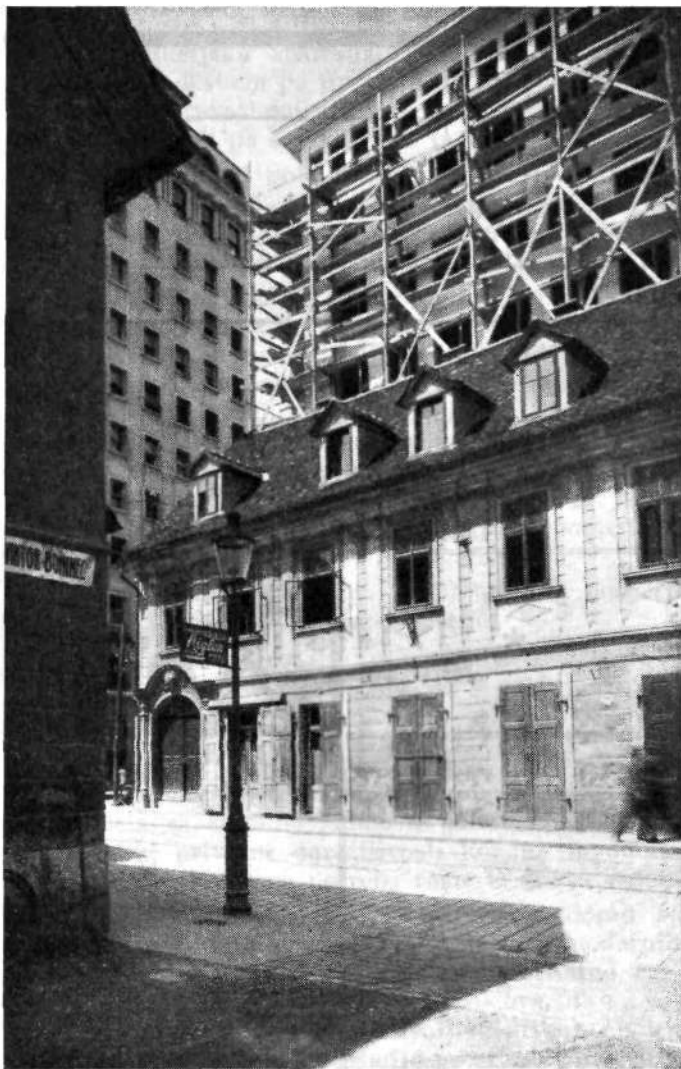
Vsakdo ima namen, da s tem ali onim darilom razveseli obdarovanega. Hkrati so pa razna darila tudi odlikovanja in zato morajo ta darila ustrezati s svojo notranjo ceno in vrednostjo tudi položaju onega, ki to darilo ali odlikovanje podeljuje. Na drugi strani pa mora biti darilo tudi primerno priliki, ob kateri je podeljeno. Zato je tudi izbira najmanjšega darilca ob kakršni koli priliki precej težavna in napravi večkrat precejšnje skrbi tudi najpreprostejšemu človeku že ob godovih in o praznikih. Vsakdo se namreč zaveda, da cenimo in tudi večkrat spoznamo darovalca po darilu.

Župan mesta Ljubljane v tem pogledu gotovo vedno skrbi, da dostojno zastopa mesto Ljubljano. Zlasti zadnje čase opažamo, da so vsa darila mesta Ljubljane izbrano lepa in tudi vedno izdelek ljubljanskih umetnikov in obrtnikov. Tako ta darila hkrati predstavljajo tudi zares visoko stopnjo ljubljanske umetnosti in umetnostne obrti ter delajo čast vsem, ki so jih izdelali.

Za I. krožni let šolskih in športnih letal je župan ljubljanski dr. Juro Adlešič podaril nalašč za letalce naročeno umetnino. Pred zemeljsko poloblo mirno plava v zračnih višinah genij z vencem zmage v roki. Plemenito figuro klasično lepega genija, ki je kakor brez teže, je nalašč za ta namen modeliral znani ljubljanski kipar *Božidar Pengov* in se spet izkazal mojstra. Težki problem plavanja v zraku je rešil nenavadno posrečeno, da ta samo pol metra velika statueta pomeni prav odlično plastiko. V bron je genija ulil livar *Mostar* na Galjeviči, patiniral pa ga je akad. kipar *Božidar Pengov* sam. Venček zmage s trakovi

je pozlatila pasarska in posrebrarska delavnica *Brata Žmuc* na Tyrševi cesti, ki je izdelala tudi poloblo in jo motno pozlatila. Svetle so samo na rob poloble vgrahirane črke napisa: »ŽUPAN MESTA LJUBLJANE DR. JURO ADLEŠIČ MCMXXXIX« in pa grb mesta Ljubljane sredi poloble, da je vse darilo s svetlim in motnim zlatom ter bronom prijetno za oči in tudi reprezentativno. Kakor že več drugih daril mestnega županstva, je tudi to darilo zamislil in napravil natančen osnutek zanj mestni inženir arh. *Boris Kobe*, ki ga za lepoto vneta javnost hvali tudi zaradi drugih umetnostnih del.

Darilo ljubljanskega župana si je priboril zmagovallec med športnimi letali, namreč osrednji odbor Aerokluba v Beogradu z letalom *SIM X*. Prekrasno trofejo so beograjski letalci odnesli takoj s seboj, da z njo okrase svoj društveni lokal, kjer jih bo plemenita lepota darila ljubljanskega župana vedno spominjala na Ljubljano in spodbujala k nadaljnjemu napredku našega civilnega letalstva. A. G.

Bivše Fröhlichove hiše na Tyrševi cesti št. 5–7 v Ljubljani, porušene radi stavbe palače banke Slavije l. 1939.